

թեղք — զի ոչ գոյր լոյս, այլ հանապազ ի խաւարի: Ոչ խնկարկուծիւն — զի ոչ գոյր բուր-վառ եւ խունի:

Սալարկ յատակ եկեղեցւոյն քանդքանդեալ, եղեալ որջ գեռնոց եւ սողնոց. եւ մեծամեծ լուսամուտքն՝ ամէնն ի բաց կայր, առանց վանդակի, ուստի մտեալ ի ներքս թռչունք, ընուն զեկեղեցին ծռտովք, ծղովք եւ ալ գոկե-խովք. ձայն թռչնոց խափանէր զձայն ժամասերոյն:

Իսկ յարտաքուստ կուսէ գլուխ կաթուղի-կէին եւ տանիքն ամենայն եւ երեսք որմոցն քանդքանդեալք եւ քարինք թափեալք, որմոց եւ յատակաց վէճքն փշրեալք եւ ծակոտեալք: Եւ ի վաղեմի ժամանակաց, որ շուրջ զեկեղեցեան շինութիւն եղեալ էր, նա եւս աւերեալ եւ ի վերայ միմեանց փլուզեալ էր. այնքան բարձրացեալ էր հողն եւ մոխիրն, որ յամենայն կողմանց շուրջ զեկեղեցեան եօթն կանգուն բարձրացեալ էր աղբիւն եւ հողն:

Իսկ զարդք եւ սպասք եւ անօթք եկեղեցւոյն բնաւ ոչ գոյր, զի որ ինչ եւ լեալ էր ի հին ժամանակաց, կաթողիկոսք զամենայն վաճառելով եւ գրաւ դնելով՝ վատնեալ էին» (Դաւր. Գլ. ԻԴ, եր. 303-304):

Էջմիածինն ամայի էր. անմարդաբնակ. միարանութիւնը ցրուած էր գիւղերում, իսկ կաթողիկոսները կամ Երեւանում էին մնում եւ կամ անվերջ թափառումները մէջ էին: Միայն մէկ թուրք էր նստում Էջմիածնում, որը վառում էր ձէթի ճրագը եւ դնում վանքի բեմի վրայ — անցաւոր ճանապարհորդներից ողորմութիւն ստանալու համար:

Արդ, եթէ այսքան ողորմելի էր Էջմիածնի եւ ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան վիճակը, ապա հասկանալի է միանգամայն, թէ ո՞րքան եւս առաւել թշուառ պիտի լինէր հայ ժողովրդի, մասնաւորապէս հայ չինականի եւ հայ արհեստաւորի զրուծիւնը — թէ՛ պարսկական եւ թէ՛ տաճկական Հայաստանում:

(Շարունակելի)

Արիւնոտ Տասնամեակը

Գրեց՝ Ա. ԶԱՐԱԼԵԱՆ

I

ՏԱՐԸ տարի առաջ էր: Փետրուարեան Յեղափոխութեամբ ցարիզմի միջնաւանջից ազատագրուած Ռուսաստանը հաղիւ սկսել էր ինքզինքը գտնել եւ ուղիներ էր որոնում նախորդ ռեժիմից ժառանգած համաշխարհային պատերազմը պատուաւոր վախճանի հասցնելու, որպէսզի կարողանայ իր ներքին կեանքում իրագործել այնքան յեղափոխական սերունդների երազը — ազատութեան, լոյսի եւ ազատագրուած աշխատանքի երազը...

Անդարձ թաղուած էին նրա համար ցարիզմի աշխարհակալական ծրագիրները եւ կայսերական զանձարանը պատերազմական տուգանքով լեցնելու տենչերը: Ո՛չ մի հողային

բռնագրութեամբ, ո՛չ մի պատերազմական տուգանք — պատգամում էր նա: Սահմանային ո՛չ մի փոփոխութիւն ուժի իրաւունքով. նոր սահմաններ կարող են գծուել պետութիւնների միջեւ միմիայն ազգերի ինքնորոշման սկզբունքը դորձադրելու համար: — Ահա համաշխարհային պատերազմի այն պատուաւոր վախճանը, որին հետապնդում էր Փետրուարեան Յեղափոխութիւնը:

Աւելի եւս հրապուրիչ եւ ազնիւ էր նրա ծրագիրը պետական չինարարութեան խնդրում: Պետական կեանքի զերագոյն տէրն ու տնօրէնը պիտի լինէր ինքը ժողովուրդը՝ յանձին ամենաազատ եւ ամենաարդար ընտրական իրաւունքով կեանքի կոչուած Հիմնադիր Ժողովի: Եւ Փետրուարեան Յեղափոխութիւնը՝ իբրեւ ժողովրդական միահամուռ կամքի ար-